

Կ Ա Ր Ծ Ի Ք

Սարգիս Հովհաննեսի Գևորգյանի «Սննդային թափոնների կառավարման հիմնահարցերը ՀՀ-ում» թեմայով, Ը.00.02 – «Տնտեսության, նրա ոլորտների տնտեսագիտություն և կառավարում» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցմանը ներկայացված ատենախոսության վերաբերյալ

Ատենախոսության թեմայի արդիականությունը

Սննդային թափոնների կառավարման հիմնախնդիրը ներկայումս դարձել է գլոբալ սոցիալ-տնտեսական ու բնապահպանական առանցքային մարտահրավերներից մեկը: Ըստ ՄԱԿ-ի Պարենի և գյուղատնտեսության կազմակերպության (FAO) տվյալների՝ համաշխարհային մակարդակում արտադրվող սննդի մոտ մեկ երրորդը կորստի կամ թափոնի է վերածվում, ինչը ուղղակիորեն խոչընդոտում է Կայուն զարգացման 12.3 նպատակի իրականացմանը: Խնդիրը հատկապես սուր է դրսևորվում Հայաստանի Հանրապետությունում, որտեղ, ինչպես հիմնավորում է հեղինակը, կենցաղային թափոնների կառուցվածքում սննդային մնացորդների և կենսաթափոնների տեսակարար կշիռը հասնում է մոտ 40 տոկոսի:

Թեմայի արդիականությունն առավել ընդգծվում է նաև այն հանգամանքով, որ ՀՀ-ում սննդային թափոնների կառավարման ոլորտը մինչ օրս չունի ինտեգրված օրենսդրական դաշտ, ազգային ռազմավարություն և համապարփակ վիճակագրական մոնիթորինգի համակարգ: Ատենախոսության թեման համահունչ է «Հայաստանի Հանրապետության 2021-2026 թվականների կառավարության ծրագրին», ինչպես նաև շրջանաձև տնտեսության սկզբունքների ներդրման ՀՀ կառավարության հանձնառություններին՝ Եվրոպական միության հետ Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրի (CEPA) շրջանակում: Ուստի, ատենախոսության թեման ինչպես տեսական, այնպես էլ գործնական-կիրառական տեսանկյունից բարձր արդիականություն ունի:

Ատենախոսության հիմնական բովանդակությունը, սրացված արդյունքների հավաստիությունը, գիտական նորույթը և կիրառական նշանակությունը

Ատենախոսությունը կազմված է ներածությունից, երեք գլուխներից, եզրակացություններից ու առաջարկություններից, օգտագործված գրականության ցանկից և հավելվածներից: Շարադրանքը կազմում է 155 էջ՝ ներառելով 19 աղյուսակ, 15 գծապատկեր և 3 հավելված: Օգտագործված գրականության ցանկն ընդգրկում է 117 աղբյուր՝ ներառյալ միջազգային և տեղական ռազմավարական փաստաթղթեր, օրենքներ, գիտական հոդվածներ ու վերլուծական զեկույցներ:

Հետազոտության **հիմնական նպատակն** է ՀՀ-ում սննդային թափոնների կառավարման հիմնահարցերի համակողմանի ուսումնասիրության հիման վրա ձևավորել խնդրի լուծման ուղիներ և մշակել սննդային թափոնների կանխարգելման ու նվազեցման ուղղությամբ հեռանկարային զարգացման գործնական կառուցակարգեր: Հետազոտության **օբյեկտն** ՀՀ սննդային թափոնների կառավարման համակարգն է, իսկ **առարկան**՝ այդ համակարգի կառավարման հիմնահարցերը:

Առաջին գլխում հեղինակը ներկայացնում է սննդային թափոնների կառավարման հայեցակարգի ձևավորման պատմական փուլերը, սահմանումները (FAO, EU FUSIONS, US EPA մեթոդաբանությունների համեմատությամբ), ինչպես նաև խնդրի սոցիալ-տնտեսական և բնապահպանական չափումները գլոբալ համատեքստում: Դրական արժևորման է արժանի այն հանգամանքը, որ հեղինակը կարողացել է կազմակերպել տերմինաբանական տարբերակումներն ու սահմանումները տարբեր միջազգային մեթոդաբանական մոտեցումների միջև:

Երկրորդ գլուխը նվիրված է միջազգային փորձի վերլուծությանը: Հեղինակը տնտեսաչափական մեթոդների կիրառմամբ գնահատել է ԵՄ-27 երկրներում սոցիալ-տնտեսական գործոնների (ՀՆԱ, կրթության մակարդակ, հարկեր) ազդեցությունը սննդային թափոնների ծավալների վրա: Կարևոր արդյունք է այն բացահայտումը, որ կրթական մակարդակի (բակալավր և մագիստրոս) բարձրացումը վիճակագրորեն նշանակալի կերպով նվազեցնում է սննդային թափոնների ծավալները (համապատասխանաբար -0.253 և -0.134 գործակիցներով): Գլխում

առանձնահատուկ արժեքավոր է Երևանի սպառողների վարքագծի էմպիրիկ ուսումնասիրությունը, որի համաձայն՝ ամենաշատ թափվող սննդատեսակները լավաշն ու հացն են (44.7%), որոնց հաջորդում են բանջարեղենը (28.6%) և մրգերը (27.6%):

Երրորդ գլխում հեղինակն առաջարկում է ՀՀ-ում սննդային թափոնների խնդրի լուծման գործնական կառուցակարգեր: Սկսած համայնքի օրինակով իրականացված մասնակցային վերլուծությունը, ինչպես նաև «Too Good To Go» տիպի թվային հարթակի տեղայնացման ֆինանսատնտեսական իրագործելիության գնահատումը ($NPV = \$123,319$, $IRR = 27.3\%$) վկայում են աշխատանքի կիրառական ուղղվածության մասին:

Ատենախոսության գիտական նորույթն արտահայտվում է հետևյալ հիմնական դրույթներով.

ա) Ատենախոսության շրջանակում առաջին անգամ գնահատվել է ՀՀ-ում սննդային թափոնների կանխարգելմանն ուղղված նորարարական բիզնես մոդելի («Too Good To Go» տիպի թվային հարթակ) տեղայնացման ֆինանսատնտեսական իրագործելիությունը.

բ) Հետազոտության շրջանակում fsQCA (fuzzy-set Qualitative Comparative Analysis) մեթոդաբանության կիրառմամբ առաջին անգամ իրականացվել է Հայաստանի և Հունաստանի հանրային սննդի կետերում սննդային թափոնների կառավարման համեմատական վերլուծություն, և բացահայտվել են թափոնների նվազեցման 4 հիմնական պատճառային ուղիները.

գ) Տնտեսաչափական մեթոդների կիրառմամբ գնահատվել է ԵՄ-27 երկրներում սոցիալ-տնտեսական գործոնների ազդեցությունը սննդային թափոնների ծավալների վրա, և արդյունքները էքստրապոլացվել ՀՀ համատեքստին:

Ատենախոսության **կիրառական նշանակությունը** կայանում է նրանում, որ առաջարկվող կառուցակարգերը, օրենսդրական լրացումներն ու բիզնես մոդելը կարող են կիրառվել ինչպես ՀՀ էկոնոմիկայի և շրջակա միջավայրի նախարարությունների, այնպես էլ տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու մասնավոր հատվածի կողմից սննդային թափոնների կանխարգելման ու նվազեցման ուղղությամբ քաղաքականության մշակման ընթացքում:

Ատենախոսության հիմնական դրույթներն ու գիտական նորույթներն ամփոփված են հեղինակի կողմից հրապարակված **6 գիտական հոդվածներում**, որոնցից երեքը տպագրված են Scopus և Web of Science գիտատեղեկատվական շտեմարաններում ինդեքսավորվող պարբերականներում, ինչպես նաև ներկայացվել են միջազգային գիտաժողովներում: Սա վկայում է աշխատանքի ապրոբացիայի բավարար մակարդակի և ստացված արդյունքների հավաստիության մասին:

Դիպրոդություններ աթենախոսության վերաբերյալ

Գրախոսվող աթենախոսությունն իր դրական արժանիքներով հանդերձ ունի նաև որոշակի թերություններ, որոնցից կցանկանայինք առանձնացնել հետևյալները.

1. Աթենախոսության մեջ բավարար խորությամբ չի անդրադարձվում սննդային թափոնների կառավարման ֆիսկալ խթանման մեխանիզմներին: Մասնավորապես՝ չի ներկայացվում ՀՀ պայմաններում կիրառելի հարկային արտոնությունների (ՀԴՄ-ի կամ ԱԱՀ-ի զեղչեր սննդամթերքի վերամշակման կամ բարեգործական նպատակով հանձնման դեպքերում) հնարավոր մեխանիզմը: Միջազգային փորձում (օրինակ՝ Ֆրանսիայի 2016 թվականի «Garot» օրենքը) նմանատիպ լուծումները դարձել են քաղաքականության հիմնական գործիք, և ցանկալի կլիներ, որպեսզի հեղինակը նախանշեր ՀՀ-ում նմանատիպ ֆիսկալ կառուցակարգերի ներդրման հնարավորությունները:

2. Նորույթի 1-ին կետի համաձայն հեղինակը գնահատել է «Too Good To Go» բիզնես մոդելի ֆինանսատնտեսական իրագործելիությունը ($NPV = \$123,319$, $IRR = 27.3\%$), սակայն նշված հաշվարկներում բավարար ընդգծված չեն զգայունության վերլուծության արդյունքները՝ տարբեր սցենարների դեպքում (հոռետեսական, ռեալիստական, լավատեսական): Առաջարկությունն ավելի կշահեր, եթե հեղինակը հանգամանորեն ներկայացներ նաև Մոնտե Կառլոյի կամ սցենարային վերլուծության արդյունքները՝ տարբեր դիսկոնտավորման դրույթների և սպառողական ընդունման ցուցանիշների դեպքում:

3. Աթենախոսությունում Հայաստանի և Հունաստանի համեմատական վերլուծությունը fsQCA մեթոդաբանությամբ դրական արժևորման է արժանի, սակայն հարց է առաջանում երկու երկրների համադրելիության ընտրության մասին: Թեև Հունաստանը հանդիսանում է միջերկրածովյան մշակութային համատեքստի

ներկայացուցիչ, ցանկալի կլիներ համեմատությունն իրականացնել նաև որևէ հետխորհրդային անցումային տնտեսության կամ նմանատիպ եկամտի մակարդակ ունեցող երկրի հետ (օրինակ՝ Վրաստան, Մոլդովա կամ Բալթյան երկրներ), ինչը կամրապնդեր եզրահանգումների արտաքին վավերականությունը ՀՀ համատեքստում:

4. Վիճահարույց է հեղինակի մոտեցումը «թափոն», «կորուստ» և «կենսաթափոն» հասկացությունների տարբերակման հարցում: Թեև առաջին գլխում ներկայացված են միջազգային սահմանումները (FAO, EU FUSIONS, EPA), ատենախոսության հետագա շարադրանքում այդ տերմինների կիրառման հետևողականությունը միշտ չէ, որ պահպանվում է, ինչը կարող է որոշ դեպքերում խոչընդոտել ընթերցողի ընկալումը: Ցանկալի էր մշակել միասնական տերմինաբանական աղյուսակ՝ որպես հավելված, որը հստակ կամրագրեր հեղինակի կողմից որդեգրված սահմանումները:

5. Երևանի սպառողների վարքագծի էմպիրիկ ուսումնասիրությունն արժեքավոր է, սակայն ընտրանքի ներկայացուցչականության հարցում մնում են որոշակի հարցականներ: Մասնավորապես՝ բավարար մանրամասն չի ներկայացվում ընտրանքի ստրատիֆիկացման սկզբունքները (ըստ սեռի, տարիքի, եկամտի մակարդակի, ընտանիքի կազմի), ինչը կարող էր ապահովել արդյունքների ավելի բարձր ներկայացուցչականություն ոչ միայն Երևանի, այլև ՀՀ ողջ բնակչության համար: Նաև ցանկալի էր ընդգրկել մարզային սպառողների վարքագծի համեմատական վերլուծությունը, քանի որ քաղաք-գյուղ կտրվածքով սպառման օրինաչափությունները նկատելիորեն տարբերվում են:

6. Ատենախոսությունում և սեղմագրում առկա են նաև տեխնիկական բնույթի որոշ թերացումներ՝ կապված որոշ աղյուսակների աղբյուրների մատնանշման ճշգրտության, ինչպես նաև առանձին տեղերում շարահյուսական ոչ ճշգրտությունների հետ, որոնք, սակայն, չեն խախտում շարադրանքի ընդհանուր ընթեռնելիությունը:

Եզրակացություն

